

Avanç editorial. Les víctimes del franquisme no van ser tan sols els executats, exiliats o empresonats. Sota el títol 'La presó també era a fora' (Ara Llibres), Jaume Fabre repassa detalladament la situació de milers de dones i nens que foren víctimes de la postguerra, de la lluita diària contra la fam i la pèrdua

Dones i postguerra

"A la dècada dels quaranta dutxar-se a certs locals públics valia una pesseta amb cinquanta cèntims, preu que incloïa la tovallola i el sabó. Un bany, tres pessetes. La tovallola calia tornar-la"

Gorges Bernard Shaw escrivia el 1928: "Els nens d'avui en dia creuen que passar nou anys a l'escola, arribar a la velleïa i tenir pensions de viduitat, el vot femení i senyores amb faldilla curta al Parlament són coses que formen part de l'ordre natural i que sempre han estat així i que sempre ho seran; però les seves besàvies haurien dit que qualsevol que els vingüés a explicar que aquestes coses arribarien algun dia estava boig".

La reina de la casa

Les besàvies dels nens d'avui en dia són les dones que van viure els anys quaranta i cinquanta del segle passat, els anys de la postguerra civil espanyola, els anys més durs del franquisme. Si a elles els haguessin assegurat aleshores que, en la generació dels seus besnets, tots els nens i nenes tindrien escola gratuïta -i obligatòria- no només durant nou anys, sinó catorze o més, que la sanitat seria també un dret universal i gratuït, que el Parlament (democràtic) i la Universitat estarien plens de dones, que les feines de casa serien cada cop més compartides amb els homes, i molt més fàcils gràcies a tota mena d'aparells, que podrien fer moltes més coses apart de criar els fills i tenir cura de la casa i el marit; si els haguessin dit totes aquestes coses, haurien pensat realment que el qui els ho prometia estava boig, i això que havien conegut un breu període abans de la guerra en què podien haver començat a tenir algunes esperances de canvi.

El món de postguerra, al nostre país, era molt diferent del d'ara. Era un món on les dones només treballaven a casa o, si ho feien en una fàbrica o una oficina, havien de treballar, a més, a la llar, sense cap ajuda dels homes. Tot portava la dona cap a la feina de mestressa de casa. El 1944 Maria del Pilar Morales escrivia en un llibre editat per la Secció Femenina de Falange: "La mujer que no posee habilidad para las labores femeninas, ni siente la atracción propia del sexo hacia los deberes del hogar, está completamente dotada".

Un metge, Isidro Aguilar, escrivia el 1956: "Los primero que habría que enseñar a la mujer, cuando niña, es a ser mujer de su casa".

El jesuïta Alberto Torres escrivia l'any 1963: "Toda mujer bien nacida siempre será pasiva y débil, no empresarial o agresiva; buscará el amor y la protección a su debilidad e inestabilidad, y la encontrará en el hombre y en el hogar".

No hi havia altra opció. Li era impossible d'escapar-se del destí que li havia preparat el nou sistema polític imposat després d'una victòria militar. I havia de complir amb els seus deures *femenins* amb molt poca ajuda i amb molts pocs mitjans. No hi havia rentadores, ni neveres, ni aspiradores, ni microones, ni turmix, ni olles a pressió, ni menjars precuïnats. De fet quasi no hi havia aliments, i aconseguir-los per a la família era una batalla diària que moltes havien de lluitar, a més, sense tenir cap home al costat, perquè el seu ja havia mort a la guerra o era a la presó. Eren temps

que calia netejar la casa agenollada a terra, rentar la roba amb aigua freda i les mans rosegades pels penellons. Eren temps de fer hores de cua per a tot, de fam i de misèria, física i moral. La Seguretat Social era a les beceroles i les escoles en un estat penós. Havien de suplir, amb pocs recursos, aquestes i moltes altres carències. Eren uns temps als que les dones aconseguïen sobreposar-se amb un esforç físic i psicològic impressionant.

S'ha parlat poc d'elles, i quasi gens si no van ser víctimes de la repressió directa (presó, tortura, assassinat). Fora de les presons, hi havia a Catalunya la població que lluitava cada dia per oblidar el malson de la guerra i les condicions quasi impossibles de

viure. Si per Nadal només es dutxaven 100 persones en un dia, podem imaginar el nivell d'higiene la resta de l'any.

Les termes de la plaça d'Espanya van obrir les portes l'octubre de 1940, amb 6 dutxes a la secció de dones i 34 a la d'homes. El nombre de banyeres era més equitatiu: vuit i vuit. L'aigua s'hi escalfava amb calderes de llenya que feien anar dos funcionaris municipals amb l'ofici de fegoner.

Dutxar-se valia una pesseta amb cinquanta cèntims, preu que incloïa la tovallola i el sabó. Un bany, tres pessetes. La tovallola calia tornar-la, és clar, i el sabó era una mínima partícula que proporcionaven tallant rudimentàriament un tros d'una peça més grossa de sabó bast. Hi havia també

txa de granet rosa. Més endavant, ell mateix en va obrir uns altres al carrer de la Blanqueria, amb entrada també pel carrer de Carders. Tots van tancar a finals dels anys vuitanta, a la mateixa època que els municipals de la plaça d'Espanya.

La gent hi anava només un cop per setmana, amb l'excepció de treballadors de feines molt embrutidores que es feien en zones properes, com l'estació de França, el Born o el mercat del Peix. Entre setmana hi havia poca clientela, però els dissabtes i diumenges s'obria a les vuit del matí i a les nou l'establiment ja era a vessar. Les tardes de dissabte, les cues fins i tot arribaven al carrer, pel que alguns cirabotes ho aprofitaven per oferir els seus serveis a la clientela masculina. Com recorda el fill del fundador, Miquel Villagrasa, per mantenir les cues ordenades, es repartien tandes a l'estil de les actuals màquines de "prengui el seu torn", però aleshores es feia retallant els cartons de les caixes de les petites pastilles de sabó Heno de Pravia que es donaven als usuaris.

Així com als públics la separació entre dones i homes era molt estricta, als privats el funcionament s'adaptava més a les circumstàncies. Al de la plaça de Sant Agustí Vell, per exemple, de dilluns a divendres, com que la circulació de persones era fluida, sense cues, si venia una dona, se li donava una cabina qualsevol. No hi havia una zona de dones i altres d'homes, perquè la presència de dones era escassa i no era comercial tenir una zona d'homes a vessar i una de dones buida.

Si quan hi havia cua arribava una dona, i el vestíbul era ple d'homes, la mestressa del negoci la feia passar ràpidament cap a dins, on hi havia un passadís amb un banc llarg, i així que quedava una dutxa lliure, la passaven a ella, sense fer cua i sense tenir en compte si aquella dutxa havia sortit un home o una dona. Una empleada hi feia, això sí, un repàs de neteja, per evitar situacions desagradables.

Les dificultats per cuinar

Les limitacions pel que fa a recursos i mitjans a la cuina eren immenses, i no només pel que fa al menjar. El foc de gas havia entrat a les cases benestants a finals del segle passat i començava a fer-ho en les de classe mitjana a les primeres dècades de segle.

Tanmateix, el gas era una novetat que no tothom es podia permetre i, acabada la guerra civil, eren encara moltes les cases on es cuinava amb llenya o amb carbó en un foc de terrissa que calia atiar amb un ventall de palla o bé en una andròmina de ferro colat, la cuina econòmica, que feia dues funcions, una directa, de forn i de cuina, i una altra indirecta, d'estufa de tota la cambra. La cuina econòmica presentava un inconvenient que resta a la memòria popular: si es volia encesa calia estar vigint-la continuament.

Fogó de carbó i cuina econòmica es mantindrien gairebé fins als primers anys seixanta, durant els anys que el gas, després de la seva expansió dels anys trenta, va viure la greu crisi de la postguerra espanyola. ●

supervivència. Eren la majoria, i la meitat eren dones. ¿Què feien? Com se'n sortien? Com van poder resistir un canvi tan gran respecte al que havien conegut durant la primera meitat dels anys trenta? Els que eren a la presó tenien esposos, mares i filles que eren al carrer i que van ser claus per ajudar-los a esperar el dia de veure la llum del sol. D'aquestes dones se n'ha parlat molt poc, i la intenció d'aquest llibre és aproximar-se a les seves vivències.

Els banys públics

Davant de les dificultats que comportava la manca d'infraestructura sanitària a les llars i de la impossibilitat de comprar sabó, molta gent optava per la solució dels banys públics. Les xifres són eloqüents: l'any 1940, a les termes públiques de la plaça d'Espanya "llegaron a servirse 100 baños y duchas en un solo día, en el curso de las últimas festividades navide-

cases de bany d'empreses privades, com una del carrer de la Sèquia Comtal, un altre a l'avinguda del Marqués de l'Argentera, on ara hi ha dependències de la Delegació del Govern, un altre al carrer d'Arizala, o els Baños Riera del carrer de Sant Pau, que M. Aurèlia Capmany recordava d'aquesta manera: "Tenien la decoració d'un balneari, amb rajoles de València, butaques de vimet i un joc de tovalloles blanques que eren una meravella".

Uns altres de molt populars van ser els que Miquel Villagrasa va obrir el 1948 a la plaça de Sant Agustí Vell. La família eren arrendataris del quiosc de revistes de la plaça i parents del propietari dels banys del carrer de Sant Pau. Van obrir els nous establiment en un local, llogat, de l'època modernista que havia estat una lletèria i que van compartimentar i condicionar amb rajola de València, blanca, fins el sostre, i plats de du-

Banys públics del carrer Carders en una fotografia de la dècada dels 80. Les termes de la plaça

d'Espanya van obrir l'any 1940, amb 6 dutxes a la secció de dones i 34 a la d'homes

GUILLEMINA PUIG